

УДК 633.791

РИНОК ХМЕЛЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т.М. Коба, аспірантка*

Проаналізовано сучасний стан і динаміку розвитку світового та внутрішнього ринку хмелю. Наведено аналіз експортно-імпортних операцій на ринку хмелю та основних споживачів продукції хмелярства.

Хмелярство, ринок хмелю, експортно-імпортні операції.

Економічний розвиток України залежить від ефективної організації функціонування всього народногосподарського комплексу відповідно до ринкової ситуації. Хмелярство є важливою частиною цього комплексу і для його ефективного розвитку в Україні склалися надзвичайно сприятливі природнокліматичні умови. Проте, останніми роками, виробництво хмелю різко скоротилося до рівня 20 % від потреб вітчизняної пивоварної промисловості, і український хміль виявився неконкурентноспроможним на ринку. Останнім часом вживаються заходи щодо стабілізації розвитку хмелярства, для чого спрямовується частина коштів від реалізації пива. Проте, незважаючи на вжиті заходи, очікуваного збільшення виробництва хмелю для задоволення внутрішніх потреб не досягнуто. Виникає необхідність в корегуванні програми розвитку хмелярства відповідно до сучасної ситуації на світовому ринку хмелю [2].

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, академік НААН України В.К. Терещенко

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу стану галузі хмелярства, підвищення економічної ефективності виробництва хмелю та виявлення перспектив розвитку досліджували Р.С. Басун, А.А. Годованій, А.С. Головач, І.С. Єжова, В.В. Зіновчук, М.Г. Ковтун, М.Ю. Костриця, І.П. Куровський, М.І. Ляшенко, Т.М. Ратошнюк, В.М. Федорець, А.С. Шабранський.

Мета дослідження – аналіз сучасного стану та динаміки розвитку світового та внутрішнього ринку хмелю.

Під час дослідження використано комплекс методів, які дали змогу одержати науково обґрунтовані результати. Зокрема, використано такі методи: монографічний, економіко-статистичний, аналізу і синтезу, аналогії, порівняння.

Виклад основного матеріалу. Історичний досвід хмелярства в Україні свідчить про надзвичайно сприятливі природно-кліматичні умови в лісостеповій зоні для впрошування хмелю, особливо тонкоароматичного. В минулому столітті Україна входила до шести провідних хмелярських країн світу. Український хміль на світовому ринку користувався високим попитом, і його закуповувала для виробництва високоякісного пива й Німеччина, хоча сама експортує понад 60% хмелю. В Україні вироблялося понад 70 % союзного хмелю, проте, Україна в умовах постійного дефіциту експортувала його мало за межі колишнього Радянського Союзу.

Після розпаду Союзу, з переходом до ринкових відносин, в умовах жорстокої конкурентної боротьби, коли німецькі фірми для завоювання ринку на території СНД використали метод "цін захвату", український хміль виявився неконкурентоспроможним на ринку і його виробництво скоротилося майже в 20 разів. Більше половини хмелешпалер було ліквідовано і занедбано технічну базу.

Для забезпечення економічної незалежності на ринку в Україні необхідно відновити хмелярство на основі стійкої прибутковості. Вирішення проблеми передбачає визначення оптимальних обсягів виробництва, які зумовлюються кон'юктурою ринку та перспективами її динаміки. Кон'юнктура на ринку хмелю визначається розвитком пивоварної промисловості [3].

Наразі вітчизняний хміль, в основному, купують лише маленькі пивоварні заводи, яким належить 6 % пивного ринку. Великі пивні компанії, або, так звані, пивні сім'ї – «Сан ІнБев» (34 % ринку пива), «Карлсберг» (28 %), належать іноземним власникам і працюють на сировині лише імпортного виробництва. ПАТ «Оболонь» (32 % ринку) використовує у виробництві пива лише 25 % вітчизняної хмелесировини, віддаючи перевагу новим сортам хмелю ароматичної та гіркої груп. Відсутність налагодженого збуту є чи не найбільшою проблемою хмелярів протягом останніх років, особливо при збільшенні світових обсягів вирощування.

Проте, незважаючи на потреби пивоварної галузі в хмелесировині, попит на вітчизняний хміль почав знижуватися. Перехідні запаси хмелю в Україні у 2009 р. становили 300 т, у 2010 – 1500, у 2011 – 200 т. Таке становище було спричинене відсутністю налагоджених каналів збуту, необхідного асортименту сортів та продуктів їх переробки, перевиробництвом α -кислот у світі,

зменшенням норм їх внесення у пивну продукцію та ін., тому навіть та частина врожаю, що мала відповідну якість, не знаходила збуту.

Значне зниження попиту було зумовлено змінами рецептури пива, насамперед, зменшенням у ньому загальної гіркоти та забезпечення її лише за рахунок гірких сортів. Також обмежує збут хмелепродукції перехід пивоварів на використання винятково гірких сортів, їх екстрактів та ізо-сполук. Набула значного поширення практика використання тетра- і гідро- α -кислот, які мають значно більшу гіркоту, порівняно з природною. Відмова пивоварів від застосування у рецептурі пива ароматичного хмелю значно погіршує якість пивного напою.

Використання в рецептурі пива тільки хмелю гірких сортів продиктовано їх низькою вартістю та особливостями переробки (в основному в екстракти), що дозволяє зменшити сплату мита, обсяги перевезення, зберігання та втрату α -кислот. Саме через цей факт вітчизняні хмелярі змушені реалізувати свою продукцію за кордон, незважаючи на те, що власною сировиною внутрішні потреби в α -кислотах забезпечуються лише на 30 %.

За останні роки скоротилося виробництво хмелю ароматичних та малоцінних сортів, відповідно, на 11,9 % і 1,7 %. На 15,5 % зросло виробництво тонкоароматичного хмелю і на 20,9 % – гірких та супергірких сортів. За рахунок впровадження сортів з підвищеним вмістом альфа-кислоти виробництво альфа-кислоти тонкоароматичних сортів зросло на 55,5 % і 36,0 % гірких та супергірких [5].

У другій половині минулого століття в пивоварній промисловості почали інтенсивно впроваджуватися технології щодо збереження якості хмелесировини при тривалому зберіганні. Було налагоджено переробку хмелю в гранули, екстракти та інші препарати.

Відзначено зростання виробництва до 1996 р. гранул та екстрактів, а починаючи з 1996 р. їх виробництво стабілізувалося. Стабілізація їх виробництва в 90-х роках викликана впровадженням холодильної технології зберігання хмелю. При холодильному зберіганні хмелю найкраще зберігається якість, що має велике значення для тонкоароматичного хмелю. На позитивний баланс альфа-кислоти вплинуло збільшення виробництва хмелю з підвищеним вмістом альфа-кислоти в провідних хмелярських країнах – Німеччині та США.

Однією з необхідних умов при формуванні ринку хмелю є якість продукції, рівень якої визначається світовими стандартами. Світові стандарти, у міру виведення нових сортів для забезпечення потреб пивоварної промисловості, змінюються. У світі кон'юнктура сортового складу залежить від сортового складу хмелю в Німеччині та США.

Конкурентоспроможність на ринку може бути забезпечена при впровадженні у виробництво сортів, які за продуктивністю і якістю перевищують світові аналоги. В Україні за останні 17 років виведено близько 30 сортів хмелю ароматичного та гіркого типу різного біохімічного складу, різних строків досягання та різної продуктивності. З цієї кількості 14 сортів районовано і 12 сортів та сортономерів знаходяться в сортовипробуванні.

Порівняльна характеристика сортів хмелю

Сорти	Урожай- ність, ц/га	Вміст, %					Вартість продукції з 1 га, \$
		Альфа- кислот, α	Бета- кислот, β	Когумулону	β / α	Привед. ціна 1 кг α- кислоти	
Тонкоароматичні сорти							
Слов'янка нац. станд.	27,2	7,0	8,9	28,0	1,23	70	10150
Заграва	25,5	7,0	7,3	28,0	1,04	70	9450
Клон 18	12,4	3,5	3,6	21,0	1,02	100	6500
Ароматичні сорти							
Регент	16,3	5,8	6,0	25,0	1,01	75	6375
Гайдамацький	26,4	6,0	7,7	28,0	1,28	75	11250
Перле	17,5	6,5	3,4	29,0	0,52	75	8550
Халлертауер Традиц.	19,5	5,5	3,8	26,0	0,69	75	8025
Супергіркі сорти							
Кумир нац. станд.	23,7	10,5	3,7	21,0	0,35	55	13750
Альта	15,9	9,5	3,2	33,0	0,33	55	8800
Халлертау Ма- гнум	21,0	12,0	5,1	28,0	0,42	45	11340
Халлертау Та- урус	21,0	14,0	4,6	24,0	0,32	45	13230
Гіркі сорти							
Житич нац. станд.	22,3	6,6	5,1	24,5	0,76	55	9075
Зміна	27,0	10,8	6,5	27,5	0,60	55	14025
Промінь	29,3	12,0	4,1	28,0	0,34	45	15750
Поліський	18,8	8,3	3,5	29,0	0,43	55	8250
Граніт	20,5	7,5	4,8	27,7	0,64	55	7700
Потіївський	23,0	8,6	3,6	28,2	0,41	55	10890
Сильний	25,1	9,3	4,2	43,0	0,45	55	13200
Бреверс Гольд	23,0	6,0	3,1	44,0	0,51	55	7590
Норден Бре- верс	15,5	7,6	3,8	29,2	0,50	55	6490

Наукові дослідження та практичний досвід підтверджують, що конкурентоспроможність на ринку продукції може бути забезпечена при впровадженні у виробництво сортів, які за продуктивністю і якістю перевищують світові аналоги.

У таблиці наведено порівняльну оцінку районованих сортів хмелю України із сортами провідних хмелярських країн світу: Німеччини, США та Чехії, які є основними експортерами і конкурентами на світовому ринку.

Наведені дані переконливо свідчать, що районовані сорти ароматичного типу української селекції по всіх показниках якості перевищують сорти ароматичного типу провідних хмелярських країн. Проведена оцінка

свідчить, що українські ароматичні сорти мають вищу прибутковість, ніж європейські та американські.

Хмелярством у світі займається понад 30 країн, проте, на десятку країн-лідерів припадає 95,6 % світового виробництва хмелю. Найбільшими виробниками є США, Німеччина, Китай, Чехія та Польща. Питома вага цих країн у структурі виробництва α -кислот у 2011 р. становила – 90 %. Тому й виробництво, і експорт хмелепродукції достатньо концентровані. Ці країни є не лише найбільшими виробниками, але й найбільшими імпортерами хмелю на територію України [1, 4].

Обсяги експорту-імпорту продукції хмелярства, значною мірою залежать від ситуації, що складається у пивній індустрії та на ринку хмелю. Так, у період 2003–2007 рр. відбувалося інтенсивне зростання виробництва пива у світі (щорічно на 5,2 %). Особливо несприятливими виявилися погодні умови 2006 р., які спричинили зменшення валового збору хмелю у світі, і дефіцит α -кислот на світовому ринку становив 18,5 % від потреби (1585 т), обсяги експорту хмелю зросли у 5,6 раза і сягнули 153 т. Зокрема, Чехія, яка понад століття славиться своїм ароматичним хмелем та високоякісним пивом, закупила тоді 143 т українського хмелю.

Останні п'ять років основними споживачами українського хмелю були Росія, Білорусь, Молдова. Питома вага цих країн у структурі експорту була значною і становила: у 2007 р. – 46,9%, у 2008 – 82,5, у 2009 – 81,0 та у 2011 – 61,0 % (рис. 1).

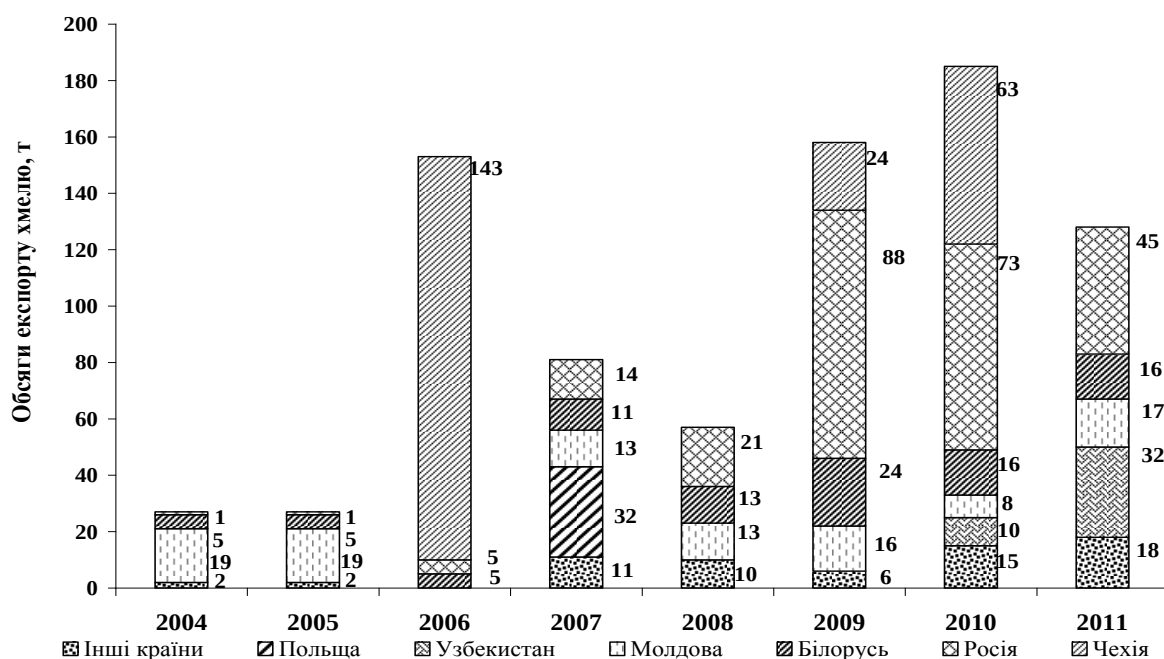

Рис. 1. Обсяги експорту українського хмелю за межі країни

Україна імпортує хмелепродукти з країн Європи, тоді як експорт українського хмелю здійснюється, переважно, в країни СНД. Через відсутність довгострокових контрактів вітчизняні виробники не мають стабільних іноземних ринків збуту. У 2006 р. основним імпортером була Чехія,

частка купленої нею продукції становила 93,5 % (143 т) від загального експорту хмелесировини, у 2010 р. вона зменшилася до 34,1% (63 т), а у 2011 р. продукцію хмелярства взагалі не закуповували. У 2011 р. український хміль поставлявся також на ринки Російської Федерації, яка закупила 45 т хмелю (35,2 %), Узбекистану – 32 т (25 %), Молдови – 17 т (13,3 %) та Білорусі – 16 т (12,5 %).

Основні обсяги поставок хмелю, впродовж останніх п'яти років, надходять в Україну з Німеччини: у 2004 р. було закуплено 193 т хмелю (32,6 % від загального обсягу), у 2011 р. – 362 т (81,9 %). Втратили свої позиції США (поставки хмелепродукції зменшилися з 307 т (51,8 %) у 2004 р. до 24 т (5,4 %) у 2011 р.) і Чехія, відповідно, з 88 т (14,8 %) до 4 т (0,9 %). З 2009 р. значна частка імпортованої продукції надходить в Україну зі Словенії (рис. 2).

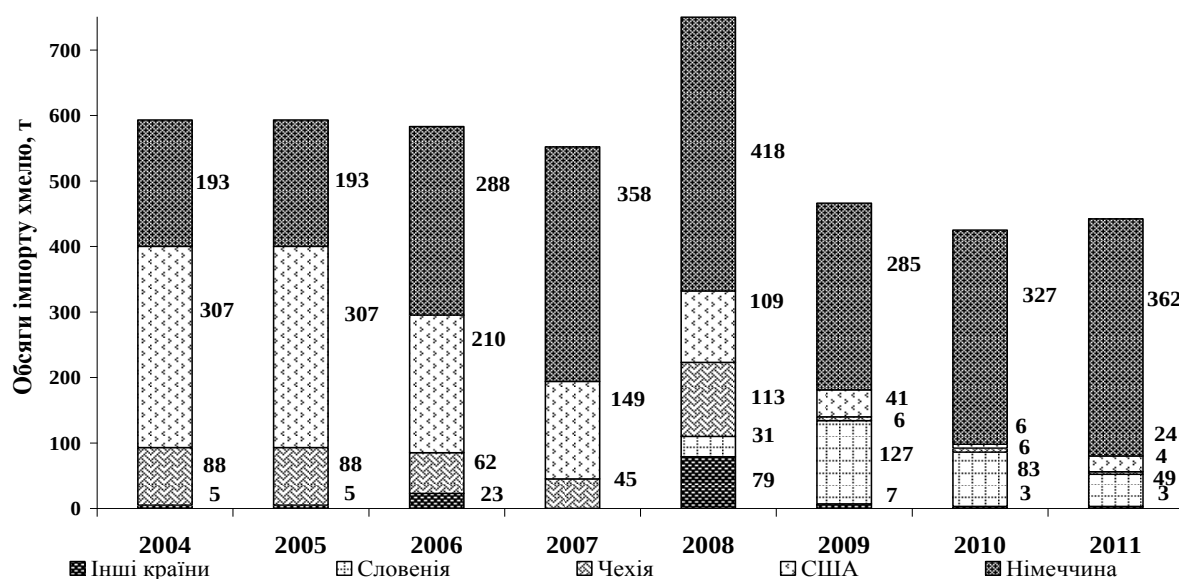

Рис. 2. Основні країни-імпортери хмелю в Україну

Найбільшу кількість хмелесировини (750 т) було завезено з-за кордону у 2008 р., що стало наслідком попереднього тривалого дефіциту. За період 2008–2011 рр. обсяг імпорту зменшився в 1,7 раза (442 т), однак у 2011 р. імпорт в Україні переважав експорт у 3,5 раза (442 т проти 128 т).

Враховуючи той факт, що найбільшими виробниками хмелю у світі є Німеччина, Чехія, Китай та США, вони й відіграють основну роль у формуванні ціни на хмелепродукцію. Ціна на хміль формується за різними показниками, серед яких можна виділити тип сировини (ароматична чи гірка), вміст α -кислот, сорт та ряд інших чинників. Так, у роки відчутного дефіциту хмелю його ринкова ціна дещо підвищувалася, і навпаки, коли спостерігався надлишок товарних запасів, ціна на нього знижувалася.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висока конкурентоспроможність тонкоароматичних, ароматичних і гірких сортів українського хмелю та наявність в Україні сприятливих умов для їх вирощування обумовлюють велике значення хмелярства в економіці України.

Основні проблеми хмелярства належать, як до виробничої сфери,

так і пов'язані з її зовнішнім оточенням. Збільшення обсягів виробництва хмелю та валового збору альфа-кислот з одиниці площі за рахунок використання нових високопродуктивних сортів, інноваційної технології ведення виробництва та кінцевої переробки продукції, забезпечення технікою, добривами, засобами захисту та зменшення завдяки цьому втрат продукції, дадуть змогу вітчизняним хмелевиробникам на гідному рівні конкурувати з продукцією іноземного виробництва.

Реалізація визнаних у межах СОТ правил і норм регуляторної політики стимулюватиме до збільшення виробництва продукції і покращення її якості згідно зі світовими стандартами, сприятиме зростанню впливу прямих іноземних інвестицій, забезпеченню зростанню місткості внутрішнього ринку за рахунок збільшення доходів населення та прибутків підприємств, а також зростанню обсягів та поліпшенню структури експорту.

Список літератури

1. Державна митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/f11a/showstat>
2. Довідник з хмелярства / [Шабранський А.С., Шуляр В.М., Ковтун М.Г. та ін.]. – Житомир : Полісся, 2000. – 224 с.
3. Інноваційний шлях розвитку хмелярства / за ред. Ю.І. Савченка. – Житомир : Рута, 2011. – 237 с.
4. Експортно-імпортні операції на ринку хмелепродукції [Р.І. Рудик, Т.Ю. Приймачук, Т.М. Ратошнюк та ін.] // Економіка АПК. – 2012. – № 8. – С. 103–108.
5. Проблеми та перспективи експорту українського хмелю // Агроном. – 2009. – № 4 (26). – С. 60–65.

Проанализировано современное состояние и динамика развития мирового и внутреннего рынка хмеля. Приведен анализ экспортно-импортных операций на рынке хмеля и основных потребителей продукции хмелеводства.

Хмелеводство, рынок хмеля, экспортно-импортные операции.

The current state and dynamics of development of the world and domestic market of hop is analysed. The analysis of export-import transactions is given in the market of hop and the main consumers of hop products.

Hop cultivation, hop market, export-import transactions.